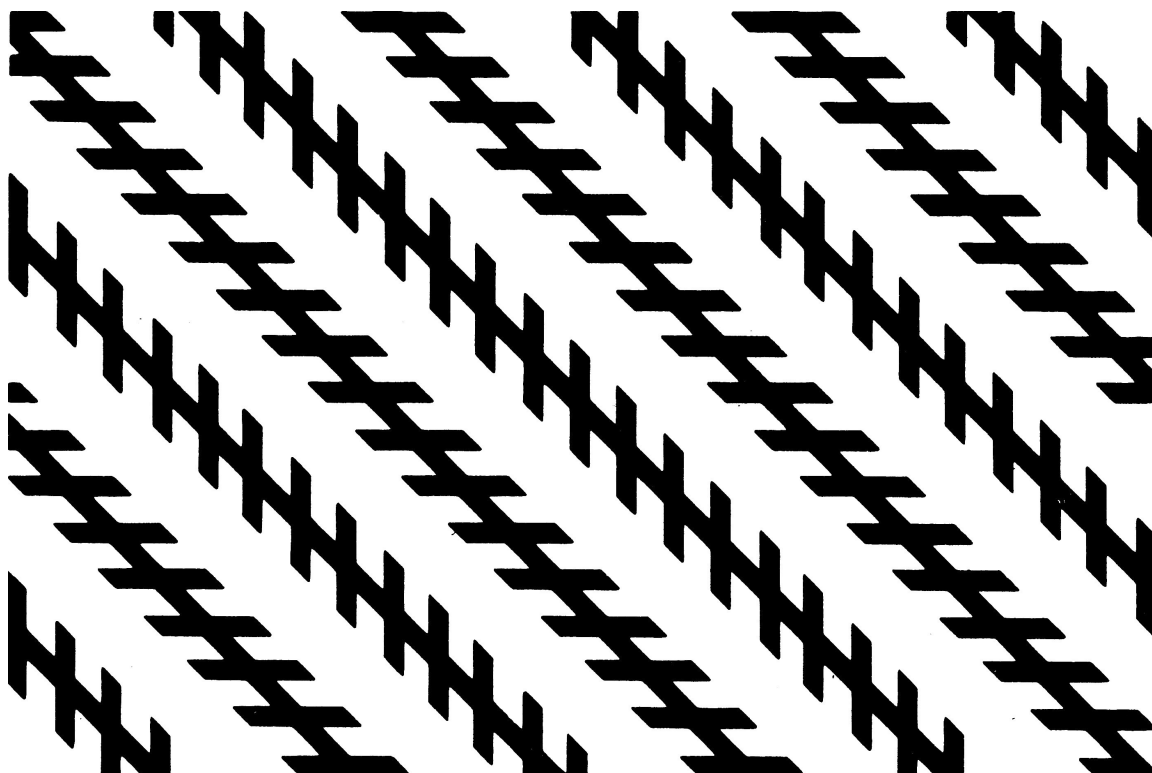


Synsbedrag

Se på figuren. Er de diagonale linjene parallelle? Tilsynelatende ikke - før du snur bladet litt, og sikter langs dem. Da ser du at det er de mange små tverrstrekene som lurer deg. De lange linjene har i virkeligheten samme innbyrdes avstand til hverandre.

Av ifi.no



Når du - eller rettere sagt øynene dine - blir lurt av motiver som dette, er det fordi det ikke er noen logikk i måten du bruker blikket og synssansen på. Menneskets sanser er begrenset. Vi er lette å bedra, ikke minst optisk. Forskerne sier at hvis du ikke vet hva som skaper et bilde, er det også meget enkelt å narre deg. Tenk bare på når du stikker handa ned i vann, for eksempel for å plukke opp noe som ligger på bunnen. Lysbrytingen i vann og luft er så forskjellig at du lett bommer, og derfor ikke får tak i det du skulle gripe.

Et annet eksempel er småbarn, som så lett lar seg lure av speil. De prøver å ta på mennesket inni speilet, altså seg sjøl. Selve speilet er en illusjon. Det er en glatt, reflekterende flate som ikke kan inneholde noe annet enn et gjenbilde av det som er foran flaten. Et speil er slik sett et like stort synsbedrag som en forseggjort, illuderende dekorasjon utført av en maler. Forskjellen på voksne og barn er at vi har lært oss hva et speil er, og hva det gjør.

Synsbedrag er i mange århundrer blitt utnyttet av spasmakere på malefronten, og blir det den dag i dag. Faktisk elsker vi å bli optisk lurt. På mange måter ville malerfaget ha vært noe annet enn hva det er i dag, om ikke alskens synsbedrag var en del av det.

Illuderende teknikker

Vi snakker om illudering. Trompe-l'oeil (uttales "tråp leøj" med skarring på r-en) er samlebegrepet for alle illuderende teknikker. Det vil si blant annet marmorering, ådring og grisaille - det siste vil si malerier som bruker en enfarge/gråtoneteknikk, ofte for å illudere tredimensjonale gipsdekorasjoner, for eksempel stukkatur.

Særlig i Italia og Frankrike blir fremdeles mange paneler, vegger og friser utført i trompe-l'oeil, det være seg med stein- og treillusjoner eller motiver med grisaille.

I høy grad er slike motiver brukt arkitektonisk. En dyktig maler kunne utvide rom både i høyde og lengde, rett og slett ved å male vinduer og dører på flatene i rommet. Den illuderte utsikten var ofte de fagreste landskap, solbelyste og vakre. Også i Norge har vi et meget framstående eksempel på slik skinnarkitektur: Johannes Flintoes (1787-1870) strålende oljeteknikk kan beundres på Slottet, i Fugleværelset. Flintoe malte direkte på vegger og tak. Han malte en pergola i taket, lot den være overgrodd med humleranker og danderte det hele med en rekke småfugler. Derav rommets navn.

Trompe-l'oeil er et fransk uttrykk som direkte oversatt betyr "bedrar øyet", altså synsbedrag. I vårt fag er trompe-l'oeil et maleri som viser en eller flere gjenstander eller objekter så nøyaktig og realistisk malt at de ser ut som de er virkelige.

Skyggeleggingen er alltid viktig for å oppnå den nødvendige tredimensjonaliteten. Trompe-l'oeil ble særlig utbredt i Nederland på 1600-tallet, hvor malerne yndet å framstille ymse hverdagslige objekter slik at det så ut som de hang på veggen. Kunstmalerne fant ofte på liknende morsomheter, for eksempel i form av malte fluer og andre insekter som folk etter første øyekast prøvde å feie vekk fra maleriene deres.

Lurte Rembrandt

I maleriet hadde den første, store illusjonsbølgen sin storhetstid i nettopp Nederland. På 1600-tallet kaptet kunstnerne om å male planter med tilsynelatende ekte duggdråper på. De malte tårer på sine unge maleripikers kinn, i den åpenbare hensikt å få mannlige, ridderlige tilskuere til å prøve å tørke tårene deres bort.

Det fortelles om Rembrandt at noen av elevene hans en gang malte mynter på ateliergulvet. Jobben ble så overbevisende gjort at mesteren bøyde seg ned for plukke dem opp - bare for å oppdage at han var blitt lurt.

Fysiske biter

Gode dekorasjonsmalere er opptatt av å utvide grensene for synsbedrag. De er ikke alene om det. Noen av inspiratorene er store kunstnere som Braque og Picasso. De begynte i en periode å lime avisutklipp, tapetbiter og liknende på maleriene sine. Kombinasjonen med klebing, liming, oljeteknikk og tegning startet en helt ny lek med visuelle virkemidler. I Norge var den tyske emigranten Kurt Schwitters en eksponent for samme sjanger.

Kunsthistorikeren Erik Mørstad mener at denne leken dreier seg om det som faktisk er det grunnleggende problemet i malerkunsten: Forholdet mellom den malte gjengivelsen - altså illusjonen - og virkeligheten. Med andre ord forholdet mellom det malte, og den som ser på det som er malt.

Hva skaper illusjonen?

Hvis du vil bli en god illusjonist, skal du sette deg ned og studere de klassiske perspektivteknikkene. For at et synsbedrag i bildeform skal virke ekte, må du gjengi detaljene i motivet slik øynene ville ha sett

dem. Du må altså sette dem i perspektiv til hverandre. Gir du de enkelte detaljene dybde, rom og kropp, vil du være på god vei til å omforme tre dimensjoner til to.

Sjøl om betrakteren fort vil avsløre deg, ved at han oppdager at han står overfor en eller annen variant av trompe-l'oeil, vil han eller hun godta motivet. Kanskje til og med verdsette det!